

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DIN CASTRUL ROMAN DE LA CĂTUNELE — GORJ (1982, 1983, 1984)

CONSTANTIN PETOLESCU

Castrul se află la ieșirea din satul Valea Perilor (com. Cătunele, jud. Gorj), pe un platou situat între șoseaua Motru — Baia de Aramă și lunca râului Motru, avînd la est pîrîul Chivădarului cu albia secată vara, iar la vest drumul de țară ce duce din șoseaua amintită spre podul de peste Motru, în satul Cătunul.

Fortificația are formă dreptunghiulară, cu latura lungă orientată N-S. Valul se distinge destul de bine pe toată întinderea laturilor de est, nord, parțial sud; dar, din cauza lucrărilor agricole, a fost nivelat continuu.

Acest obiectiv roman din jud. Gorj este cunoscut de multă vreme. Apare, astfel, menționat pe harta austriacă de la 1718 (Schwanz)¹, iar acum un secol a fost menționat de V. Dimitrescu², pentru ca un deceniu mai tîrziu să fie semnalat de N.D. Spineanu³. De la Cătunele s-au publicat cîteva monumente: o mîină de bronz susținînd inițial o Victorie⁴, o figurină de bronz a Victoriei⁵, un „dadofor mithriac”⁶ și un fragment de monument funerar⁷.

Săpăturile sistematice s-au limitat la cîteva sondaje efectuate în 1973 de D. Tudor și M. Davidescu⁸. Cu această ocazie, s-a stabilit că este vorba de un castru de pămînt, cu dimensiunile aproximative de 114 × 156 m, iar la 150 m depărtare de colțul de sud-est al castrului s-au identificat termele.

Cercetările au fost reluate în anul 1982, de către autorii acestui raport, cu concursul financiar al Muzeului județean Gorj, și au continuat și în anul următor. La data începerii lucrărilor, situația obiectivului era deosebit de critică. În cursul lucrărilor de îmbunătățiri funciare, care implicau îm-

pîngerea pămîntului de pe terasă în lunca inundabilă a Motrului, a fost distrus colțul de NV al castrului (august 1982), restul obiectivului fiind amenințat a avea aceeași soartă. Cu sprijinul organelor locale, s-a reușit oprirea distrugerilor și s-a hotărît cultivarea terenului cu plante furajere perene.

Cele două campanii, desfășurate între 27 august — 17 septembrie 1982 și 5—27 august 1983, s-au limitat la efectuarea a două secțiuni de sondaj, urmărind precizarea sistemului de fortificație al castrului și stratigrafia în zona barăcilor.

În 1982, s-a executat o secțiune marcată SI, lungă de 70 m și lată de 1,50 m, perpendiculară pe latura scurtă, de est, a castrului.

Dinspre interior spre exterior s-au surprins următoarele elemente: barăcile, **via sagularis**, **agger**-ul, o mică berma și șanțurile de apărare. Baraca, intersectată transversal, cu lățimea de 6,80 m, are șanțurile de fundație pline de pămînt amestecat cu cărbune și chirpic. Peretii, groși de 0,40 m, erau făcuți din lemn și chirpic. Pe toată suprafața barăcii s-a descoperit foarte mult chirpic ars, care dovedește că aceasta a fost incendiată. Baraca are două încăperi, cea dinspre **via sagularis** fiind lată de 2,80 m la interior.

La 0,40 m depărtare de peretele barăcii, apare rigola viei **sagularis**, lată de asemenea de 0,40 m. **Via sagularis**, lată de 3,70 m, este alcătuită dintr-un strat de pietriș bombat, cu grosimea maximă actuală de 0,25 m. Cealaltă rigolă, dinspre val, este mai îngustă, de numai 0,25 m.

În continuarea **viei sagularis**, urmează, pe o lungime de 3,65 m, un strat de pietriș gros de 5—7 cm. În prima parte, pe o distanță de 1,80 m, pămîntul de deasupra acestui strat este amestecat cu multe impurități, resturi de cărămidă cioburi, pietricele. Mai departe, pînă la sfîrșitul stratului de pietriș amintit, pămîntul este mai omogen, dar tot amestecat cu pietricele.

Urmează **agger**-ul, realizat din pămînt fără impurități. La baza acestuia, peste stratul vegetal antic castaniu, se observă o dungă de lut galben de 5—7 cm, suprapusă de una de pămînt negru de 5 cm. Dunga galbenă intră și sub stratul de pietriș, pierzîndu-se treptat spre **via sagularis**, care suprapune

direct pământul viu. **Agger-ul** curat, de la stratul bazal de pietriș pînă la bermă, are 3 m, iar înălțimea maximă păstrată 0,60 m, fiind alcătuit din pământ castaniu.

Berma este lăță de 0,70—0,75 m.

În continuare, s-au descoperit patru șanțuri de apărare. Primele două se intersectează. Șanțul I (cel de lîngă bermă) este adînc de 1,30 m, celălalt de 1,25 m. Umplutura lor este mai neagră spre bază și conține și pietre.

Șanțul 3 este foarte lățit, cu lentile de pământ galben la bază. Nu se observă intervalul dintre șanțurile 2 și 3. Aceste trei șanțuri, dintre care primele două se taie, dovedesc că sistemul de apărare exterior a cunoscut două faze. Pământul viu în care se adîncesc șanțurile este o argilă galbenă cu mult nisip și din loc în loc cu fișii de mil. Vîrfurile șanțului se află practic în depunerea nisipoasă de mil.

Între șanțurile 3 și 4 se află o bermă lăță de circa 1,50 m, mai joasă decît nivelul exterior și arcuită.

Șanțul 4 se vede cel mai bine. El are o adîncime de 1,90 m (de la solul arabil) și este umplut tot cu pământ negru. La vîrf are un „cioc“ lăță de 15 cm și adînc tot de 15 cm, care provine din curățirea sa de către romani pe perioada utilizării.

În continuare, pînă la capătul secțiunii, s-au identificat urmele unor locuințe preistorice, cu ceramică din zona de contact a ultimei faze a culturii Verbicioara cu cultura Gîrla Mare.

În 1983, pe direcția prelungirii S I, la distanță de 101,75 m, s-a executat o secțiune marcată S II, care a fost plasată peste cealaltă latură scurtă a castrului, cea de vest, dinspre Motru. Avînd 74 m lungime și 1,50 m lățime, ea a intersectat zona barăcilor și sistemul de fortificație, ajungînd în exterior pînă la începutul rîpei.

În interior, s-au descoperit urmele unei barăci incendiate, cu pereți de lemn și chirpic, lîngă **via sagularis**, avînd în interiorul fiecărei camere cîte o vatră, despărțită printr-un drum alcătuit din pietriș lăță de 4,50 m, cu rigolele de cîte 60 cm, de o altă clădire cu funcționalitate neprecizată construită tot din lemn și chirpic.

Spre deosebire de situația din SI, **via sagularis** este aici foarte slab păstrată. **Agger**-ul este alcătuit dintr-un nucleu de pământ galben și negru. S-au putut recunoaște în profil un șir de trei **cespites** cu dimensiunile de 36×20 cm. Partea din spate a **agger**-ului este alcătuită din pământ castaniu-cenușiu, fiind lat de 2 m.

Pe această latură, sistemul de apărare exterior a constatat doar din două șanțuri, amândouă funcționând concomitent. Lingă val a fost săpat un șanț mare, lat la gură de 5,80 m și adânc de 2,50 m, adică pînă în nisipul aluvionar. La virful său se observă ciocul caracteristic de lățimea unei lopeți, provenind de la curățirea sa periodică de către romani.

La distanță de 1,90 m spre exterior, se află un al doilea șanț, tot în formă de V, lat la gură de 1,90 și adânc de numai 1 m.

Deci, pe această latură, spre deosebire de cea secționată în 1982, se constată nu numai că a existat o singură fază de săpare a șanțurilor, dar însăși dispunerea și forma lor este alta. Asupra semnificației acestor diferențe, nu ne putem pronunța pînă nu vom verifica prin secțiuni și situația de pe laturile lungi ale fortificației.

Oricum, nivelele subțiri de depuneri arheologice și modestia inventarului descoperit ne sugerează o perioadă scurtă de utilizare a castrului, fapt ce explică și de ce el nu a fost ulterior reconstruit din piatră.

În 1984, cercetările s-au desfășurat în perioada 6—18 august, cu concursul financiar al Muzeului județean Gorj.

S-a trasat o secțiune (S₃) perpendiculară pe latura lungă (de est) a castrului, orientată aproximativ N-S. Lungimea: 50 m, lățimea 1,50 m. S-a săpat pe adâncimi variabile, între 0,50 și 3,10 m.

S-a urmărit secționarea sistemului de fortificație de pe această latură; în carourile 7—20 s-au identificat: două fossae, berma, vallum cu agger, via sagularis; în ultimele carouri (20—25) au apărut în plan (grund) urmele unei barăci.

În primele șase carouri (numerotate începînd de la S la N), urmele romane (ceramică) se întîlnesc numai în stratul

vegetal. Dedesubt, pe o adâncime variind între 0,30—0,50 m, se află numeroase fragmente ceramice datând din epoca bronzului.

Dinspre N spre S, complexele descoperite sînt următoarele :

Baraca din carourile 20—25 corespunde părții sudice a celei identificate în 1983 în partea dinspre est a S₂. Se pare că un capăt al ei intră și sub via sagularis — ceea ce ar sugera o refacere — cel puțin a drumului, după ce baraca a fost dezafectată.

Din zona barăcii, au apărut : o bară de fier corodată, fragmente de opaiț din lut, un fund de castron roșu, de bună calitate, ceramică diversă.

Via sagularis se observă foarte bine în carourile 19—20 pe o lățime de 2,90 m și grosimea maximă de 0,60 m. Este bombată la mijloc, mai mult în partea dinspre agger. Sub via sagularis se află stratul vegetal antic, în care au apărut urme de locuire preistorică (ceramică).

Via sagularis este făcută din pietriș cu bolovani de rîu ; doi asemenea bolovani se văd la limita dinspre sud (spre agger), servind probabil de margine a drumului.

Via sagularis se prezintă sub forma unei lentile ; partea superioară este din pietriș mai murdar (și mai mărunț) ; sub acesta, un alt strat de pietriș, mai curat. Dedesubt, în solul vegetal, urme de ceramică preistorică și cărbune (mărunț) — cum se întilnesc și în zona dintre via sagularis și vallum.

O diră neagră (groasă de cca. 0,30 m), perpendiculară pe secțiune, pare să indice că un capăt al barăcii intra sub via sagularis ; aceasta ridică unele probleme de stratigrafie și cronologie.

Rigola dintre via sagularis și baracă nu se observă. În schimb, în zona dintre val și via sagularis — în special în caroul 18 — sînt numeroase urme materiale. Mai întii, sub stratul vegetal actual, la adâncimea de 0,45 m, se află o diră subțire de pietriș (pe o porțiune mai bine păstrată este groasă de 5 cm), probabil curs de pe via sagularis. Între această dungă de pietriș și solul vegetal antic se află un strat gros de 0,65 m, în care apar : pietre, fragmente ceramice și cărbune

(îndeosebi spre partea inferioară, unde ia uneori aspect de strat). Probabil este vorba de partea aggerului, deoarece după urmele de pietriș și pietre de riu căzute — are o înclinare dinspre val spre via sagularis.

Vallumul cu agger se întinde în carourile 14—17 (numai parțial din carourile prim și ultim menționate).

Se remarcă, imediat sub stratul vegetal actual, la adâncimea de 0,25 m pe o grosime de 0,60 m; dedesubt se vede stratul vegetal antic, gros de circa 0,30 m, după care urmează loess-ul natural.

Sistemul de construcție a valului este următorul: se observă, mai întâi, spre margini, o porțiune cu pământ mai închis la culoare, corespunzând, din punct de vedere al culorii stratului vegetal antic. Această porțiune este lată în partea dinspre fossa de 2,90 m, în partea dinspre N de 1,90 m. Stratul de arsură remarcat pe solul antic, îndeosebi în caroul 18, continuă și sub acest strat de lut negru. Între cele două margini de lut negru se află un strat de argilă, de culoare galbenă, lat de 3,40 m; delimitarea culorilor este clară, îndeosebi pe profilul de est al secțiunii. Probabil marginile valului au fost făcute din gllii (cespites); o asemenea glie se vede clar la baza stratului galben, în caroul 16.

Marginea valului parte a fi delimitată (marcată) în careul 14, de un strat de lut amestecat cu pietre, probabil scurse de pe val, până la adâncimea de 0,55 m. Altfel, delimitarea între val și bermă nu este posibilă; bermă pare a fi lată de 2 m.

Urmează cele două fosse; traseul celei dinspre sud (II) se vede la suprafața solului, unde terenul este mult mai albăstrui.

Șanțurile se observă în carourile 7—12 (parțial și în 13); sînt despărțite printr-un pinten (aflat în caroul 10). Șanțurile au fost observate în cursul săpăturii la adâncimea de 0,60—0,80 m față de nivelul actual al solului; în schimb, linia lor se remarcă chiar aproape de nivelul solului antic.

Șanțul I (cel dinspre vallum) se întinde în carourile 11—12 și parțial 13. Are o deschidere de 5,30 m, adâncimea maximă 2,20 m și este în formă de V, cu virful rotunjit. Umplutura lui se prezintă astfel: jos, un strat de lut mai galben.

ben amestecat cu nisip, corespunzând scurgerii normale de pe pereți; aici s-au găsit și câteva pietre. Urmează un strat de umplură mai negru, scurs probabil din gliile din marginea valului; în acest strat au apărut pietre și fragmente ceramice (puține). Stratul de umplură de sus este mai deschis la culoare, provenit din scurgerea valului; s-au găsit pietre în interior, fragmente mici de cărămizi și țigle, ceramică romană.

Linia pintenului ce desparte cele două șanțuri este marcată printr-o serie de pietre rămase înfipte în profil.

Șanțul II (cel dinspre sud) se întinde în carourile 7—9. Este aproape la fel de adânc ca cel dinspre vallum. Are deschiderea de 6,50 m, iar adâncimea maximă de 2,25 m. Marginea dinspre sud se observă foarte bine îndată sub stratul vegetal actual, la adâncimea de 0,30—0,40 m. Spre marginea dinspre șanțul I, el prezintă brusc o nouă adâncitură, căpătând aspect de W — cum s-a întâlnit și în secțiunea I (1982).

Umplutura acestui șanț este foarte interesantă. La fund, mai întâi, un strat provenind din scurgerea normală a pereților fossei. Apoi, se observă o lentilă cu convexitatea în jos — cu multă arsură (cărbune) amestecată cu cioburi și fragmente de țigle, grosă de 0,70—0,75 m. Urmează stratul de umplere lentă, în timp, a fossei, de culoare mai deschisă, pierzându-se ca intensitate de culoare în stratul vegetal actual.

În interiorul fossei II s-a găsit un material arheologic destul de bogat, îndeosebi ceramică. Se remarcă: două fragmente cu inscripții incizate în pasta arsă, un fragment de mortarium de lut, o cățuie lucrată cu mâna, un fund de vas cu decor stampat, un creuzet de fier fragmentar, fragmente de obiecte de fier atipice (corodate).

Cercetările din 1984 au adus noi contribuții la cunoașterea topografiei castrului; au confirmat, din nou, distrugerea violentă a acestuia — prin foc și sabie —, eventual cu ocazia evenimentelor de la începutul domniei lui Hadrian.

NOTE:

- ¹ Păstrată la Cabinetul de hărți al Bibliotecii Academiei R.S.R.
- ² V. Dimitrescu, *Revista de istorie, arheologie și folclor*, I, 1883, 1, p. 169: „ruinele unei zidării scoase în fața pământului. Felul construcțiunii și mărimea cărămizilor găsite în zid și la săpăturile făcute în vecinătatea lor fac o probă suficientă că sînt în timpul romanilor”.
- ³ N.D. Spineanu, *Dicționar geografic al județului Mehedinți*, București, 1894, p. 62—63: „Ca loc istoric în această comună este: urmele sau urma unei zidării romane ce se află la gura Chivădarului. Aici se zice că a fost cetatea romană Amutria. Zidăria este în malul Motrului și chiar pe deal. Cărămizi de aici s-au luat și întrebuințat de către locuitori la sobele și șoselele lor. În aceste zidării s-au găsit obiecte vechi, monede cu inscripțiunea împăratului Sever, săgeți, inele cu inițiale pe dinsele, dar în 1885, cu ocaziunea unor săpături, s-au găsit nîsce monede vechi de aur romane, care s-au luat de subprefectul de atunci”.
- ⁴ D. Tudor, *Anuarul Institutului de studii clasice*, II, 1933—1935, p. 185 — 186, nr. 7.
- ⁵ Al. Bărcăcilă, *Arhivele Olteniei*, XIII, 1934, 71—73, p. 90—91, nr. 1.
- ⁶ Al. Bărcăcilă, *loc. cit.*, p. 102, nr. 2 c; în realitate, este vorba de un Eros: C.C. Petolescu, *Oltenia*, I, 1974, p. 64, nr. 5.
- ⁷ Al. Bărcăcilă, *Arhivele Olteniei*, XI, 1932, 61—62, p. 258—260, fig. 27 b; Gr. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore*, București, 1942, p. 39—40, nr. 38.
- ⁸ D. Tudor — M. Davidescu, *Drobeta*, 1976, p. 62—79; D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1978, p. 273.